

Naxçıvanlı yazıçılar "Məktəb"də

Əməkdar elm xadimi Hüseyn Həşimlinin yeni monoqrafiyası haqqında bir neçə söz

Otuza yaxın kitabın, 330-dan artıq elmi, çoxsaylı qəzet məqalələrinin müəllifi, dörd kitabı və 50-yə yaxın elmi məqaləsi xarici ölkələrdə işıq üzü görən Hüseyn Həşimli uzunmüddətli tədqiqatlarının nəticəsi olan "Naxçıvanlı yazıçılar və "Məktəb" jurnalı" adlı yeni kitabını elmi-ədəbi, pedaqoji ictimaiyyətə təqdim edib.

Xatırladaq ki, Əməkdar elm xadimi, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor H.Həşimli müxtəlif vaxtlarda M.Hadi, A.Divanbəyoglu, A.Sur, A.Səhhet, Ə.Müznib, S.Səlməsi, Ə.Səbur, N.Bəsir və bəzi digər ədiblərin bir sıra əsərlərini iyirminci əsrin ilk onilliklərinə aid müxtəlif qəzet və jurnallardan, kitablardan, həmçinin arxivlərdən toplayaraq nəşr etdirib və ilk dəfə müasir oxuculara çatdırıb. Onların sırasında Naxçıvan ədəbi mühitinin yetirmələri olan E.Sultanovun, Ə.Qəmküsarın, Ə.Səbrinin, Ə.Qəribin, M.Sidqinin, M.Təhmasibin də əsərləri yer alıb. Bakıda 1910-1911-ci illərdə çıxmış "Yeni füyuzat" məcmuəsinin, M.Sidqinin redaktorluğu ilə nəşr olunmuş "Şeypur" jurnalının (1918-1919-cu illər) bütün saylarının transliterasiya edilərək kitablar halında nəşri də H.Həşimli tərəfindən həyata keçirilib.

Ədəbiyyatşünas alimin "Naxçıvanlı yazıçılar və "Məktəb" jurnalı" adlı yeni monoqrafiyası da onun bu yöndəki araşdırmalarının davamı kimi özünəməxsus əhəmiyyət daşıyır. Bakıda 1911-1920-ci illərdə uşaqlar üçün nəşr olunmuş "Məktəb" jurnalı şagirdlərin dünyagörüşünü zənginləşdirmək, biliklərini dolğunlaşdırmaq, sağlam ruhda tərbiyəsinə xidmət göstərmək məqsədi daşıyan, ədəbi və didaktik materiallarla zəngin olan bir dərgi kimi Azərbaycan peda-

qoji fikir tarixində mühüm iz qoyub. Həmin jurnalın səhifələrində Naxçıvan ədəbi mühitinin yetirmələri də müxtəlifjanrlı əsərlərlə çıxış ediblər. Lakin indiyədək həmin materialların əksəriyyəti lazımi tədqiqata cəlb olunmamışdı. Bu zərurəti nəzərə alan H.Həşimli naxçıvanlı yazıçıların "Məktəb" jurnalı ilə çoxşaxəli yaradıcılıq əlaqələrini ilk dəfə sistemli şəkildə araşdırıb.

Müəllif monoqrafiyanın "Hüseyn Cavidin şeirləri "Məktəb" jurnalında" adlı ilk fəslində yazır: "Naxçıvan ədəbi mühitinin yetirməsi olan bir sıra şair və yazıçılar "Məktəb" jurnalı ilə yaxından əlaqə saxlamış, onun fəaliyyəti ilə marqlanmış, dərginin səhifələrində çıxış etmişlər.

Bu baxımdan məşhur romantik ədibimiz H.Cavidin, yazıçı-publisistlərdən M.S.Səfərovun, Ə.S.Qasımovun, Ə.Q.Naxçıvanlının və digərlərinin adlarını xatırlada bilərik. Adları çəkilən müəlliflərin "Məktəb" dərgisi ilə əlaqələri bir neçə istiqamət üzrə olmuşdur. Onlar həm jurnalın qayğılarına diqqət yetirmiş, bu barədə mətbuatda məqalələr, məlumatlar vermiş, həm də dərginin səhifələrində orijinal əsərlər və tərcümələr dərc etdirmişlər".

H.Həşimli həmin fəsilə H.Cavidin "Məktəb" jurnalında çıxmış "İlk bahar" və "Bir qız" şeirlərinə nəzər salıb, həmin bədii nümunələrin jurnaldakı ilk variantlarını şairin sonrakı kitablarında gördüyümüz mətnlərlə ilk dəfə müqayisəli təhlilə cəlb edib, fərqləri aydınlaşdırıb. H.Cavidin hazırda "Qız məktəbində" adı ilə tanınan, "Məktəb" jurnalında isə "Bir qız" başlığı ilə verilmiş şeirinin yazılma tarixi ilə bağlı bəzi ədəbiyyatşünaslıq əsərlərində yer almış fərqli fikirlərə də münasibət bildiren

tədqiqatçı müvafiq dəqiqləşdirmələr aparıb. Şairin sovet dövründə çıxmış kitablarına daxil edilməyən "İsmayıl bəy" şeiri də bu fəsilə özünün elmi-ədəbi təhlilini tapıb. Romantik ədibin hər üç şeiri ideya-bədii baxımdan təhlil olunaraq uşaq ədəbiyyatımızın diqqətəlayiq nümunələri kimi dəyərləndirilib.

"Məktəb" jurnalında çıxış etmiş naxçıvanlı yazıçılardan Məmmədli

kara çıxarıb tədqiqata cəlb edən H.Həşimli onların əsas məziyyətlərini, tərbiyəvi qayəsini aydınlaşdırıb, bu əsərlərin Məhəmməd Tağı Sidqinin pedaqoji nəsrindən gələn ənənələrlə bağlılığını da diqqətə çatdırıb. Müəllif yazır ki, M. Sidqi uşaq psixologiyasına dərin bələd olduğu üçün onun hekayələrində uşaq dünyası bütün yönələri ilə qələmə alınır. Və "Məktəb"də dərc olunan bu heka-

əsli ziyalı mövqeyində dayanaraq "Məktəb" in problemləri ilə də marqlanır, onun abunə və satış məsələlərində köməklərini əsirgəmir-dilər.

Naxçıvan ədəbi mühitinin daha bir unudulmuş nümayəndəsi Ələkbər Qərib Abbasov da Qori Seminariyasında təhsil alarkən "Məktəb" jurnalı ilə əməkdaşlıq edib. İstedadlı sənətkarın çoxşaxəli yaradıcılığı fonunda bu jurnal-dakı fəaliyyətini araşdıran H.Həşimli yazığının "Bacı və qardaş" hekayəsini daha ətraflı şəkildə nəzərdən keçirib, onu uşaqların yaş və dünyagörüşünə uyğun bədii nümunə kimi dəyərləndirib. Həmin əsər də monoqrafiyada ilk dəfə araşdırmaya cəlb olunan materiallardandır. Hekayə ilə bağlı bəzi məqamların dəqiqləşdirilməsi də elmi-ədəbi təhlillərə əsaslan-ır.

Çoxsaylı elmi-ədəbi qaynaqlar və yeni aşkarlanmış materiallar əsasında ərsəyə gəlmiş "Naxçıvanlı yazıçılar və "Məktəb jurnalı" vaxtında işıq üzü görmüş bir kitab kimi həm də o cəhətdən razılıq doğurur ki, müəllif araşdırılan əsərləri əlavələr bölməsində tam halda oxuculara təqdim edib. Bu isə kitabın dəyərini xeyli artırır. Həmin əsərlərlə tanışlıq göstərir ki, onlar bu gün də uşaqların mü-taliə materialları sırasında layiqli yer tuta bilər.

Mətbuat tariximizin bir sıra qaranlıq məqamlarını tədqiqat obyektinə çevirmiş Hüseyn Həşimlinin yeni monoqrafiyasını muxtariyyətimizin 95 illiyinə yubiley hədiyyəsi hesab etməklə ona yeni yaradıcılıq uğurları arzusu ilə

Muxtar MƏMMƏDOĞLU
"Şərq qapısı" qəzetinin
məsul katibi
Naxçıvan

dəli Sidqi, Əli Səbri, Ələkbər Qərib kimi unudulmuş müəllifləri oxuculara daha yaxşı tanıtdırmaq üçün sonrakı müvafiq fəsillərin əvvəllərində onların həyat və yaradıcılığı ilə bağlı verilən müfəssəl məlumatlar alınan təəssüratı uğurla tamamlayır. Məşhur maarifçi ədib Məhəmməd Tağı Sidqinin oğlu, tanınmış yazıçı-publisist Məmmədli Sidqinin adı ədəbiyyat, mətbuat, maarif və mədəniyyət tariximizdə önəmli yerlərdən birini tutur. Hüseyn Həşimli buna monoqrafiyanın "Məmmədli Sidqinin hekayələri ədəbi-pedaqoji yaddaş işığında" fəslində işıq salır. Məmmədli Sidqinin 1914-1915-ci illərdə "Məktəb" jurnalında dərc olunmuş "Məktəbə gec gələn şagird", "Bədnəfs uşaq", "Çalışqan məktəb şagirdi dilindən", "Mütaliə seven Əhməd", "Cümə günləri", "Dərsə həvəsi olmayan şagird" və digər pedaqoji-didaktik hekayələrini ilk dəfə aş-

yələr öz tərbiyəvi və didaktik təsirinə görə jurnalın dəyərini artırır.

Naxçıvan ədəbi mühitinin yetirmələrindən olan Əli Səbri Qasımovun çoxşaxəli yaradıcılıq fəaliyyətinə nəzər salan monoqrafiya müəllifi üçüncü fəsilə onun "Məktəb" jurnalı ilə əlaqələrini geniş şəkildə araşdırıb. Ə.Səbrinin tərcüməçilik fəaliyyəti, o cümlədən 1912-ci ildə, hələ Qori Mülətimlər Seminariyasının tələbəsi ikən məşhur rus yazıçısı Lev Tolstoydan etdiyi "Kəndli və su adamı" hekayəsinin jurnalda nəşrinin izlədiyi tərbiyəvi qayə barədə deyilənlər bu baxımdan maraq doğurur. Ə.Səbrinin o zaman "İqbal" qəzetində "Məktəb" jurnalının nəşrinə kömək, onun təbliği məqsədilə dərc etdirdiyi məqaləyə də diqqət yetirilməsi mövzunun tədqiqinə tamlıq gətirir. Analoji mündəricəli digər yazılar da bu fəsilə öz təhlilini tapıb. Bu kimi materiallar göstərir ki, naxçıvanlı yazıçılar